

3. Skubiszewski K., Polska polityka zagraniczna / K. Skubiszewski // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1991. – S.21–22. Zob. więcej: wystąpienia sejmowe ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego z 8 V 1992 roku, 29 IV 1993 roku oraz 30 IV 1993 roku. Strona internetowa Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://orka2.sejm.gov.pl>

4. Menkiszak M., Piotrowski M. A. Polska polityka Wschodnia, [w:] Polityka zagraniczna RP 1989–2002, red. Kuźniar R., Szczepanik K. – Warszawa, 2002. – 214 s.; Kuźniar R. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej / R. Kuźniar. – Warszawa, 2012. – 83 s.

5. Kupich A., Partnerstwo dla transformacji / A. Kupich. – Warszawa: Polski Inst. Spraw Międzynarodowych, 1994. – 34 s.

6. Całka M. J. Polska polityka wschodnia w 1994 / M. J. Całka // Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej. – 1995. – S.50–52.

7. Gedroic Ezhly. «Iniciatyva povynna nalezhaty Polshi...» / E. Gedroic // Universum. – 1995. – №7–8. – S.36–37.

8. Vandyh P'etr. Cena svobody. Istoriya Centralno–Shidnoi Evropy vid Sredn'ovichchy do s'ogodenny / P'etr Vandyh. – K.: Krytyka, 2004.

9. Zaretskay T. I. Vidnosyny Dyrektorii Ukrains'koi Narodnoi Respubliki z Pol'skoy Respublikoi / T. I. Zaretskay // Mizhnarodni zv'yazky Ukrainy: naukovi poshuky i znahidky. – K.: Instytut istorii NAN Ukrainy, 2002. – Vyp.11. – S.90–91.

10. Voznyak Taras. Modeli ukrainsko–pol'skogo spivnisuvnnyia: retrospektyva i perspektyva / Taras Voznyak [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/Vozniak/>

11. Novakovskiy Ezhly Marek. Zakordonna polityka Polshi: cili i ochikuvannya / Ezhly Marek Novakovskiy // Ukrainskiy zhurnal. – 2009. – № 11. [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ukrzurnal.eu/ukr.archive.html>

12. Zajonzhkovsky V. Vostochnaya Evropa v pol'skoi diplomatii / B. Zajonzhkovsky // Pro et Contra. – 1998. – №2. – S.5–12.

13. Berdyhovska B. Ukraina v zhytty Ezhly Gedroica ta na shpaltah paryzkoj «Kultury» / Vydannya pidgotuvala B. Berdyhovska // Prostrir svobody. Ukraina na shpaltah paryzkoj «Kultury». – K.: Krytyka, 2005. – S.9–33.

14. Gnatyuk O. Pol'sko–ukrainskiy dialog: chasopys «Kultura» ta joho spadshyna (do storiczhya Ezhly Gedroica) / O. Gnatyuk. – Lviv: Centr humanitarnykh doslidzhen'; K.: Smoloskyp, 2007.

15. Kundera M. Tragediya Centralnoi Evropy / Milan Kundera [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/kundera.htm>

16. Mieroszewski J. Polska Ostpolitik / J. Mieroszewski // Kultura. – 1973. – №6. – P.305–320; Mieroszewski J. Rosyjski «kompleks polski» i obszar ULB / J. Mieroszewski // Wizja Polski na lamach «Kultury» 1947–1976, Cz.2. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1999. – S.277–288.

Buglay N. M., candidate of historical sciences, associate professor of history and archeology of Nicholas National University of name V. O. Sukhomlinsky (Ukraine, Mykolaiv), buglay@ukr.net

East direction of foreign policy of Poland: theoretical and practical aspects

The east foreign policy of Poland has deep historical roots. In the article different theoretical interpretations and discussions of east policy of Poland are illuminated from the beginning XX of century to our days. East direction of foreign policy of Poland is examined in the context of conceptual approaches of study of problem questions of her relationships with Ukraine, Belarus and Lithuania. Conception of the two–vectors East policy, worked out in 1990 year, and also substantially new conception of east policy, is analysed «Partnership is for sake of transformation», that arose up in 1993 years. Certainly, that today Poland positions itself in quality a mediator between East and the West, expert easterly, and also as a main representative of east expansion of NATO and EU.

Keywords: east foreign policy, Poland, conceptual approaches, theoretical interpretations, discussions.

Буглай Н. М., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и археологии, Николаевский национальный университет им. В. А. Сухомлинского (Украина, Николаев), buglay@ukr.net

Восточное направление внешней политики Польши: теоретическое и практические аспекты

Восточная внешняя политика Польши имеет глубокие исторические корни. В статье освещаются разные теоретические интерпретации и дискуссии восточной политики Польши от начала XX ст. до наших дней. Восточное направление внешней политики Польши рассматривается в контексте концептуальных подходов изучения проблемных вопросов ее отношений с Украиной, Беларусью и Литвой. Анализируется концепция двовекторной

Восточной политики, разработанная в 1990 году, а также существенно новая концепция восточной политики «Партнерство ради трансформации», что возникла в 1993 году. Определено, что сегодня Польша позиционирует себя в качестве посредника между Востоком и Западом, эксперта по Востоку, а также как главного представителя восточного расширения НАТО и ЕС.

Ключевые слова: восточная внешняя политика, Польша, концептуальные подходы, теоретические интерпретации, дискуссии.

* * *

УДК 327:304.4(4–672)СС

Граціотова В. І.,
аспірантка кафедри історії та світової політики,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
(Україна, Одеса), vitigf@rambler.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

В сучасній Західній Європі наявна криза цінностей, яка постає у кризі образу життя, що проявляється в тенденції соціально–культурної нерівності. Ця криза позбавляється новими викликами часу – впливом мігрантів та біженців, представників іншої культури, що сповідають іншу релігію та посиленням антиіммігрантських настроїв серед населення. В таких умовах, необхідно проаналізувати концептуальний вимір мультикультуралізму в Західній Європі вже не тільки з позицій критики можливостей його успішного втілення, а і з метою віднайдення шляху стабілізації політичної, соціальної та культурної ситуації, що склалася. «Мультикультуралізм» розглядається нами як політична практика неконфліктного співіснування в одному життєвому просторі різномірних культурних груп. Необхідно виробити модель ефективного мультикультуралізму з оглядом на сучасні виклики, що постали перед Західною Європою.

Ключові слова: мультикультуралізм, проблеми полікультурності, глобалізація, толерантність.

Мультикультуралізм – політика, спрямована на збереження і розвиток в окремо взятій країні і в світі в цілому культурних відмінностей, а також теорія або ідеологія, що обґрунтовує таку політику [5].

Можна виділити декілька контекстів розуміння мультикультуралізму дослідниками:

– емпіричний або аналітичний, коли фіксується ступінь та форми культурного різноманіття спільнот, прояви такого різноманіття;

– політичний, коли мультикультуралізм розглядається в якості стратегії, концепції, механізму управління культурним різноманіттям, приводяться аргументи «за» і «проти» реалізації мультикультурної парадигми;

– в третьому контексті мультикультуралізм розглядається у дискурсах політичної та соціальної філософії через призму соціально–політичного устрою і прав людини в умовах культурного різноманіття того чи іншого суспільства.

На нашу думку необхідно комплексно і послідовно застосовувати ці контексти, завдяки чому політична практика мультикультуралізму у країнах ЄС буде розкрита в повній мірі.

Загалом, політика мультикультуралізму може носити як пасивний, так і активний характер. У першому випадку вона передбачає толерантне ставлення до культурного різноманіття, у другому – активну підтримку і заохочення цього різноманіття.

В. А. Тишков окреслив такі сфери політологічного застосування поняття «мультикультуралізм»:

1) описове використання терміну, при якому поняття «мультикультуралізм» характеризує суспільство, яке має складний етнокультурний склад; 2) нормативну або ідеологічну сферу використання терміну, в якій мультикультуралізм позначає специфічну групу політичних

принципів; 3) сферу політики, де мультикультуралізм – це низка політичних заходів [13, с. 335].

У найзагальнішому вигляді «мультикультуралізм» зводиться до визнання правомірності та цінності культурного плюралізму, і з цієї причини передбачається, що всі сучасні держави зобов'язані надавати своїм культурним, етнічним і релігійним групам рівний соціальний статус. Несхожість і відмінність класифікується не як другосортне і чуже, вони оцінюються просто як «інше»; в цій ситуації етнічні меншини стають об'єктом особливої уваги [12; 18].

Мультикультуралізм розглядається як спосіб запобігання соціокультурних та етноконфесійних конфліктів шляхом узгодження основних цінностей, формування єдиних соціальних норм і культивування в суспільстві толерантного ставлення до прояву інакших, нетрадиційних для даного суспільства поглядів і способів взаємодії з навколишнім світом.

Отже, мультикультуралізм як ідеологію західного суспільства можна розглядати як особливого роду ідеалістично–прагматичну (характерну саме для Заходу) концепцію соціального життя [7].

Вибір мультикультурної стратегії для вирішення проблем полікультурності, для врегулювання/запобігання міжетнічних конфліктів в ЄС був зроблений відповідально і зважено. «Економічні та соціальні стимули, пропонувані політикою сусідства на регіональному рівні та обіцянка міжнародної допомоги на планетарному рівні забезпечать європейцям перевагу над рештою цивілізацій» [17].

До мультикультуралізму звернулися такі організації як місія ОБСЄ, що займається підтримкою безпеки в Європі, місія ради Європи, що забезпечує дотримання прав людини в Європі, місія ЄС, що відповідає за забезпечення економічної і політичної інтеграції/співробітництва. Рівень, на якому розглядався мультикультуралізм як рішення проблем полікультурності, свідчить про те, наскільки серйозними були побоювання міжнародного співтовариства щодо можливих міжетнічних конфліктів в Європі.

Мультикультуралізм тлумачиться його теоретиками як прояв толерантності, що полягає у вимозі паралельного існування культур з метою їх взаємного проникнення, збагачення і розвитку в загальнолюдському руслі масової культури. Хоча ці декларовані положення важко реалізуються на практиці. Ідея мультикультуралізму висувається головним чином у високорозвинених суспільствах Європи, де здавна існує високий рівень культурного розвитку, лібералізму (за Ф. Фукуямою) [14]. Отже, у сучасній Європі мультикультуралізм передбачає насамперед включення в її культурне поле елементів культур іммігрантів з країн «третього світу» (в тому числі з колишніх колоній європейських країн).

Поняття толерантності визначається в Преамбулі Статуту ООН [10]: «проявляти терпимість і жити разом, в мирі, як добрі сусіди». Це визначення носить соціальне забарвлення та розглядається як умова успішної соціалізації (інтеграції в систему суспільних відносин), що полягає в умінні жити в гармонії, як із самим собою, так і зі світом в цілому.

Ми дотримуємося критичної позиції феномену толерантності в сучасній Європі. Як зазначає відомий британський дослідник Дж. Грей: «Толерантність – це чеснота, властива людям, які усвідомлюють свою

недосконалість. Такі люди не стануть вимагати, щоб їхні уподобання були закріплені особливими правами і привілеями, чи чекати, що їхній спосіб життя буде прийнятий і розділений іншими людьми. Вони будуть задоволені, якщо їх просто залишать у спокої. Замість того, щоб прагнути до оманливої утопії, коли будь–який образ життя однаково (і, можливо, незаслужено) визнаний, ці люди задовольняються тим, що можуть ужитися один з одним ... Найнадійніший шлях до набуття довгоочікуваної свободи – це стримати свої вимоги один до одного і навчитися терпляче зносити наші відмінності» [4, с. 66].

На нашу думку, таке розуміння толерантності не тільки не запобігає виникненню проблем впровадження мультикультурних практик в соціальне та політичне життя, а й спричиняє неможливість втілення ефективного мультикультуралізму. Це відбувається через загрозу перетворення мультикультуралізму у моральний нігілізм. Толерантність у тому значенні, який їй надає Устав ООН вимагає усвідомлення надійності своїх власних позицій та непохитної, стабільної ідентичності, що є важко досяжним поряд з тенденцією на розмивання ідентичності у сучасному постмодерному світі. Крім того, мультикультуралізм, за У. Кімлікою (теоретиком мультикультуралізму), ціленаправлено націлений на трансформацію культурних традицій представників мультикультурного суспільства [19] і вимагає він не консервації, а зміни, розвитку культурної ідентичності.

«Життя в сучасному світі не вкладається у звичні для більшості людей межі їх традиційної самоідентифікації – цивілізаційної, релігійної, культурної, національно–державної та ін., тобто самі кордони залишаються, але вони вже не вміщують в себе весь зміст людського життя в глобальному суспільстві. Виникає ситуація «кризи» всіх існуючих форм ідентичності, коли жодна з них не гарантує людині усвідомлюваності її життя» [8].

Соціально–політична реальність, яку покликаний відобразити або позначати термін мультикультуралізм колосально складна, саме тому, досі не представлялося можливим присвоїти мультикультуралізму яєсь одне значення. Необхідно відзначити і той факт, що дуже часто спостерігається зведення національних конфліктів до конфліктів культур, тоді як реальні їхні причини є соціальними, економічними і політичними [11]. Це ще більш утруднює можливість розмежування недосконалість мультикультуралізму від проблем, що закорінені в інших причинах.

Серед відмінних характеристик мультикультурного суспільства можна виокремити: заперечення ієрархії культури, культурного розподілу на центр і периферію, примат горизонтальних зв'язків над вертикальними. Все це зближує мультикультуралізм з практикою постмодерних товариств [3, с. 101]. В якості вихідного пункту мультикультуралізму розглядається необхідність подолання людиною кордонів своєї ідентичності і визнання цінності інших культур [11].

Нагадаємо, що «мультикультуралізм» розглядається нами як політична практика неконфліктного співіснування в одному життєвому просторі різнорідних культурних груп. Термін «мультикультуралізм» використовується в різних значеннях залежно від контексту (політичного, емпіричного, або філософського), а також залежно від того, про який з чотирьох основних типів мультикультурних суспільств йдеться. До цих типів відносяться імперії,

що існували до епохи сучасності; поселення в новому Світі; колоніальні і колишні колоніальні суспільства; нарешті, постнаціональне мультикультурне суспільство, характерне для сучасної Північної Америки та Західної Європи.

Але об'єднуючим всі ці мультикультурні суспільства є «рівноправне існування різних форм культурного життя» [15].

У Західній Європі передумови багатокультурності створювалися економічними та демографічними проблемами, розвитком засобів комунікації та інтенсифікацією процесів глобалізації. Прийняття великої кількості робочої сили з Алжиру чи Туреччини (як у Франції чи Німеччині) диктувалося необхідністю, а не початковою спрямованістю на мультикультурність.

Можна констатувати, що модель мультикультуралізму зіткнулася з неприйнятністю її неєвропейськими культурами і це є викликом сучасності. Демографічні зміни, що відбуваються в західних країнах, вже зараз спричиняють трансформації у світогляді населення та політичних діячів, а отже, у найближчому майбутньому в культурній та соціальній політиці. Тому пошук альтернативи, з одного боку, традиційній концепції національної ідентичності, а з іншого, моделі мультикультуралізму потребує створення нової парадигми [9].

Для постановки цієї нової парадигми необхідно враховувати сучасне тлумачення ідеології відмінності. В сучасних умовах расова дискримінація може існувати навіть за відсутності будь-якого ідеологічного расизму, оскільки вона є вписаною у норми, зокрема, у Франції існує своєрідний тип антирасизму, що зародився у 1980-х роках як реакція на посилення ультраправої партії, Національного фронту, носія расистської ідеології. З іншого боку, існує антирасистський рух як спротив системним дискримінаціям, вписаних у політику і в практику держави. У Франції сьогодні державна ксенофобія породжує расизм не тільки не декларуючи його, але і заперечуючи будь-який расизм [6]. Якщо спільноту визначають через спільне походження чи культуру, меншина переживатиме досвід дискримінації. Це радше результат, аніж причина: зрештою, Іншим стають унаслідок поводження як із відмінним – а не навпаки [6, с. 140].

З'ясовуючи причини краху мультикультуралізму в Європі, говорити слід було б не про відсутність у європейських політиків і більшості європейських громадян віри в дієвість мультикультуралізму, а про відсутність у них віри в самі принципи мультикультуралізму, про інші морально-етичні позиції і, відповідно, прихильності до іншого підходу вирішення проблем полікультурності – моделі сегрегації або моделі примусової асиміляції (принаймні – відносно іммігрантів).

Спроби влади досить об'ємну іншокультурну меншість в життя суспільства робилися тільки розрізнено, на рівні локальних і соціальних організацій. І навіть ці боязкі спроби мали на меті лише тимчасову, але ніяк не постійну інтеграцію.

Звичайно, потрібно враховувати, що для Німеччини і Франції з їх хоча і різними способами визначення громадянської приналежності (за принципом крові і за територіальним принципом відповідно), іммігранти завжди були відокремленими групами тимчасового перебування, які за визначенням ніколи не змогли б

повною мірою інтегруватися в рамки європейської культури [16]. Як відомо, лише невеликий відсоток громадян-іммігрантів третього покоління вважають себе інтегрованими в європейське суспільство, всього 17% з них вступають у вищі навчальні заклади, мало того, не всі іммігранти мають громадянство (наприклад, лише третина турків-іммігрантів у Німеччині мають німецьке громадянство) [2].

Виходячи з логіки міграційної політики держав західної Європи – такий стан справ є цілком закономірним, але сучасна політична практика все більше переконує, що колишня установка на моноетнічність національних держав Європи не може надалі характеризувати німецьке або французьке суспільство враховуючи, що в Німеччині, наприклад, 50% відсотків молоді до 20 років складають вихідці з сімей іммігрантів і населяють вони переважно великі міста [16].

Тому політика мультикультуралізму розглядалася нами не тільки в контексті імміграційної політики, але в ширшому контексті – як політичний механізм зниження етнокультурної напруженості щодо всіх невідоміючих культурних груп.

Звертаючись до фундаментального питання про справедливість у полікультурних ліберальних державах, розгляд мультикультуралізму перетворюється з метафізичної площини в інституційну проблему збереження цілісності національних держав ЄС і політику, на якій лежить вся відповідальність за благополучне вирішення дилеми рівності прав і свобод громадян, які належать до різних культурних традицій. Це актуалізується нагальною потребою у конструктивному діалозі культурних груп у політичній сфері як головної мети введення мультикультурного курсу в політичну практику.

Таким чином, можна зробити висновок, що мультикультуралізм в його теоретичному, філософському розумінні так і не був зреалізований на практиці. А мультикультуралізм, як розуміють його практики (в першу чергу політики) був визнаний нежиттєздатним ще до спроби вирішення дилеми рівності прав і свобод громадян, які належать до різних культурних традицій та до налагодження діалогу між ними у політичній сфері.

Зараз Європа переживає один із найзначніших припливів мігрантів та біженців у своїй історії. Тому необхідність вдосконалити мультикультурну політику, а не відмовлятися від неї на шляху до «самоізоляції чи бездумного утискання мігрантів-іноземців» [1] постає як ніколи актуальною.

Список використаних джерел

1. Бандурка Строката ковдра мультикультуралізму: монографія / А. С. Бандурка; за наук. ред. проф. О. В. Тягла. – Харків: Золота миля, 2013. – 198 с.
2. Билсборроу Р., Хьюго Г. Статистика международной миграции / Пер. с англ. Международное бюро труда. – М.: Академия, 2008. – 419 с.
3. Вовк Д. Мультикультуралізм как технология социально-политической регуляции современного гетерогенного общества / Дмитрий Вовк // *Administrarea Publică: teorie și practică*. – Chișinău, 2013. – №77/1. – Р.101–105.
4. Грей Дж. Толерантность: постлиберальная перспектива // *Поминки по просвещению: Политика и культура на закате современности* / Пер. с англ. под общей ред. Г. В. Каменской. – М.: Праксис, 2003. – 368 с.
5. *Європейський Словник філософій: Лексикон неперекладностей*. Пер. з фр. – Т.2. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. – 488 с.

6. Йдеться про ксенофобію згори, яка підживлює ксенофобію знизу, інтер'ю П. Дефантена з Е. Фасеном // Спільне. Журнал соціальної критики. – 2012. – №5. – С.140–144.

7. Канарш Г. Ю. Мультикультуралізм: соціальна концепція і соціальні практики // Культура і общество. – 2011. – №1. – С.87–95.

8. Межуев В. М. Проблема сучасності в контексті модернізації і глобалізації // Політика. – 2000. – №3. – С.110.

9. Попов А. В. Мультикультуралізм і національна ідентичність в контексті сучасності // Труды Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. – 2013. – Т.199. – С.73–84. – <http://elibrary.ru/download/79692819.pdf>

10. Преамбула Статуту ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/charter/>

11. Русских Л. В. Мультикультуралізм: інтеграція або розкол? // Вестник ЮУрГУ. Серія «Соціально-гуманітарні науки»: Філософія і соціологія. – 2013. – Т.13. – №1. – С.173–175.

12. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і «Політика визнання». – К.: Альтерпрес, 2004. – 172 с.

13. Тишков В. А. Теорія і практика мультикультуралізму // Мультикультуралізм і трансформація в постсовєтському обществі / Ред. В. С. Малахов, В. А. Тишков. – М.: ИЭА РАН, 2002. – 356 с.

14. Фукуяма Ф. Будущее истории // Россия в глобальной политике. – Т.10. – №1 январь–февраль. – С.8–20.

15. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. – СПб.: Наука, 2001.

16. Холодова О. А. Підходи до інтеграції іммігрантів–мусульман: німецька та британська моделі // Гілея: наук. вісн. Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УФН, 2011. – Вип.47. – С.765–770.

17. Coskun B. B., Lloyd M. Alternative futures for a multi-civilizational Europe // Futures, 42:583–591. – 2010. – P.587.

18. Kymlicka W. Multicultural citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. – Clarendon Press, 1995. – 296 p.

19. Kymlicka W. Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity Oxford. – Oxford University Press, 2007. – 374 p.

References

1. Bandurka Strokata kovdra mul'tikul'turalizmu: monografija / A. S. Bandurka; za nauk. red. prof. O. V. Tjagla. – Harkiv: Zolota mylja, 2013. – 198 s.

2. Bilsborrou R., H'jugo G. Statistika mezhdunarodnoj migracii / Per. s angl. Mezhdunarodnoe bjuro truda. – M.: Akademiya, 2008. – 419 s.

3. Vovk D. Mul'tikul'turalizm kak tehnologija social'no-politicheskoj reguljacii sovremennogo geterogennogo obshestva / Dmitrij Vovk // Administrarea Publică: teorie și practică. – Chișinău, 2013. – Nr.77/1. – P.101–105.

4. Grej Dzh. Tolerantnost': postliberal'naja perspektiva // Pominki po prosveshheniju: Politika i kul'tura na zakate sovremennosti / Per. s angl. pod obshhej red. G. V. Kamenskoj. – M.: Praksis, 2003. – 368 s.

5. Jevropejs'kij Slovnik filosofij: Leksykon neperekladnostej. Per. z fr. – T.2. – K.: DUH I LITERA, 2011. – 488 s.

6. Jdet'sja pro ksenofobiju zgory, jaka pidzhivljuje ksenofobija znyzu, interv'ju P. Defantena z E. Fasenom // Spil'ne. Zhurnal social'noi' krytyky. – 2012. – №5. – S.140–144.

7. Kanarsh G. Ju. Mul'tikul'turalizm: social'naja koncepcija i social'nye praktiki // Kul'tura i obshhestvo. – 2011. – №1. – S.87–95.

8. Mezhujev V. M. Problema sovremennosti v kontekste modernizacii i globalizacii // Politija. – 2000. – №3. – S.110.

9. Popov A. V. Mul'tikul'turalizm i nacional'naja identichnost' v kontekste sovremennosti // Trudy Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv. – 2013. – Т.199. – S.73–84. – <http://elibrary.ru/download/79692819.pdf>

10. Преамбула Статуту ООН [Електронний ресурс]. – Rezhym dostupu: <http://www.un.org/ru/documents/charter/>

11. Russkih L. V. Mul'tikul'turalizm: integracija ili raskol? // Vestnik JuUrGU. Serija «Social'no-gumanitarnye nauki»: Filosofija i sociologija. – 2013. – Т.13. – №1. – S.173–175.

12. Tejlor Ch. Mul'tikul'turalizm i «Polityka vyznannja». – K.: Al'terpres, 2004. – 172 s.

13. Tishkov V. A. Teorija i praktika mul'tikul'turalizma // Mul'tikul'turalizm i transformacija v postsovetskom obshhestve / Red. V. S. Malahov, V. A. Tishkov. – M.: IJeA RAN, 2002. – 356 s.

14. Fukujama F. Budushhee istorii // Rossija v global'noj politike. – Т.10. – №1 janvar'–fevral'. – S.8–20.

15. Habermas Ju. Vovlechenie drugogo. Oчерki politicheskoi teorii. – SPb.: Nauka, 2001.

16. Holodova O. A. Pidhody do integracii' imigrantiv–musul'man: nimec'ka ta brytans'ka modeli // Gileja: nauk. visn. Zb. nauk. pr. / Gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: VIR UFN, 2011. – Vyp.47. – S.765–770.

17. Coskun B. B., Lloyd M. Alternative futures for a multi-civilizational Europe // Futures, 42:583–591. – 2010. – P.587.

18. Kymlicka W. Multicultural citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights. – Clarendon Press, 1995. – 296 p.

19. Kymlicka W. Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity Oxford. – Oxford University Press, 2007. – 374 p.

Graciotiva V. I., PhD student Department of History and World Politics, Odesa I. I. Mechnikov National University (Ukraine, Odessa), vitigf@rambler.ru

The conceptual dimension of multiculturalism in Western Europe

In modern Western Europe there is a crisis of values, which appears in the lifestyle crisis, manifested in the trend of social and cultural inequalities. The crisis deepened with new challenges – the influx of migrants and refugees, representatives of another culture, who profess another religion and increasing anti immigrant mood among the population. In such circumstances, it is necessary to analyze the conceptual dimension of multiculturalism in Western Europe not only from the standpoint of criticism the capabilities of its successful implementation, but also with the aim of finding ways to stabilize the political, social and cultural situation. «Multiculturalism» is a political practice of non-conflict coexistence in the same living space of diverse cultural groups. It is necessary to develop an effective model of multiculturalism considering the current challenges brought before Western Europe.

Keywords: multiculturalism, issues of multiculturalism, globalization, tolerance.

Граціотіва В. І., аспірантка кафедри історії та мирової політики, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Україна, Одеса), vitigf@rambler.ru

Концептуальное измерение мультикультурализма в Западной Европе

В современной Западной Европе существует кризис ценностей, исходящий из кризиса образа жизни, проявляющийся в тенденции социально-культурного неравенства. Этот кризис углубляется новыми вызовами времени – наплывом мигрантов и беженцев, представителей другой культуры, исповедующих другую религию и усилением антииммигрантских настроений среди населения. В таких условиях, необходимо проанализировать концептуальное измерение мультикультурализма в Западной Европе уже не только с позиций критики возможностей его успешной имплементации, но и с целью нахождения пути стабилизации политической, социальной и культурной ситуации. «Мультикультурализм» рассматривается нами как политическая практика неконфликтного сосуществования в одном жизненном пространстве разнородных культурных групп. Необходимо выработать модель эффективного мультикультурализма учитывая современные вызовы, представившие перед Западной Европой.

Ключевые слова: мультикультурализм, проблемы поликультурности, глобализация, толерантность.

* * *

УДК 94(460)

Годлевська В. Ю., доктор історичних наук, професор кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет (Україна, Вінниця), maolpava@yandex.ru

Розвиток іспанської культури в умовах консолідації демократії (1982–1996 рр.): історіографічний огляд

В останній чверті ХХ ст. Іспанія здійснила успішний перехід до демократичного суспільства. Крім змін у політичній та соціально-економічній сферах, суттєві перетворення торкнулися іспанської культури. Важливе значення для практики наукового історичного дослідження має окреслення й аналіз історіографічної літератури. Проаналізована наукова література, в якій висвітлюються загальні аспекти розвитку іспанської культури, особливості розвитку літератури, образотворчого мистецтва та архітектури, театру та кіномистецтва. Використані порівняльно-історичний, типологічний, історико-системний методи, що дозволило з достатньою повнотою, точністю та достовірністю опрацювати навіть зарубіжні наукові дослідження з проблеми розвитку іспанської культури.

Ключові слова: Іспанія, демократизація, історіографія, культурний розвиток.

Сучасна Іспанія демонструє унікальний історичний досвід – мирний перехід від авторитарного режиму до парламентської демократії. Увага науковців більшою мірою зосереджена на дослідженні модернізаційних